

A CIMIC HELYE ÉS SZEREPE BÉKEIDŐSZAKI KATASZTRÓFÁK ELHÁRÍTÁSAKOR

BEVEZETÉS

A biztonság kérdése, ezen belül is a polgári veszélyhelyzeti tervezés, a polgári védelem, katasztrófa-elhárítás és válságkezelés polgári aspektusa, valamint a polgári-katonai együttműködés vizsgálatának jelentősége a világméretű szembenállás megszűntével felértékelődött, és nemzetközi jellege felerősödött.

A kérdés vizsgálata rendkívül aktuális, melynek során két alapvető tényezőtől kell kiindulni. Az egyik, hogy Európában és a világban minimálisra csökkent ugyan egy globális fegyveres összeütközés veszélye, korlátozott mértékben azonban továbbra is számolni kell etnikai vagy más alapon kialakuló helyi konfliktusok, nagy tömegű menekültáradat fogadásával összefüggő feladatok és az ezek kapcsán felmerülő békefenntartási és humanitárius segítségnyújtási tevékenységben való részvétel szükségességével. A másik, hogy ezzel egyidejűleg a 2001. szeptember 11-ei terrortámadás ráirányította a figyelmet a nemzetközi terrorizmus veszélyeire és a tömeges pusztításra alkalmas eszközök megjelenésére, vagyis a tömegpusztító fegyverek elleni védekezés megszervezésének, eszközrendszerének létrehozására és a társadalom felkészítésének szükségességére.

Annak érdekében, hogy a nem háborús katonai műveletek sikeressé váljanak, olyan képességekre van szükség, amely elvégzi az alkalmazási terület civil helyzetének elemzését és értékelését, biztosítja a nemzeti és más országok hatóságaival, kormányzati és nem kormányzati szervekkel, nemzetközi szervezetekkel és a lakossággal a kiegyensúlyozott kapcsolatok, kiépítését, továbbfejlesztését. A tevékenységet a következő alapvető dokumentumok szabályozzák: MC 411/1, AJP-9, CIMIC FPG, AJP-01 20 fejezet. A civil-katonai együttműködés (Civil-Military Cooperation, CIMIC) eszköz, ezen kapcsolatok kialakításában, fenntartásában mind a Washingtoni szerződés 5. cikkelye szerinti kollektív védelmi műveletek, mind pedig az 5. cikkely hatálya alá nem eső nem háborús katonai műveletek estén. (béketámogató műveletek, egyéb nemzetközi műveletek, mint pl.: terrorizmus elleni harc, humanitárius segítségnyújtás, polgári hatóságok támogatása)

A biztonság fenntartásához olyan rendszerre van szükség, amely a veszélyhelyzeteket felismeri, előrejelzi és képes azokat idejében kezelni, vagy a már fennálló veszélyt megfelelően elhárítani. Erre hivatott a Polgári Veszélyhelyzeti Tervezés rendszere.

Mindezeken felül megnövekedett, és a figyelem középpontjába került a válsághelyzetekkel, az ipari balesetekkel, a nukleáris veszélyhelyzetekkel, a természeti katasztrófákkal stb. és az ezekkel összefüggő nemzeti és nemzetközi segítségnyújtás szerepe is.

A Polgári Veszélyhelyzeti Tervezés és a polgári-katonai együttműködés jelentősége az utóbbi években rendkívül felértékelődött.

A teljesség igénye nélkül jelen dolgozatomban próbát teszek arra, hogy a civil katonai együttműködés lehetséges helyét, szerepét megvilágítsam a katasztrófák elhárítása során.

1. A polgári veszélyhelyzeti tervezés

A Polgári Veszélyhelyzeti Tervezés rendszerét a NATO hozta létre és intézményesítette, alapjainak lerakása egybeesik a szervezet megalakulásával. 1950-ben hozták létre a „NATO Tengeri Hajózási Tervezési Bizottságot, melynek célja a II. világháborúban a szövetséges nemzetek közötti kereskedelmi hajózási és szállítási kérdések felügyelete volt. Ezt követően még számos bizottság született a különböző területek felügyeletére. A Polgári Veszélyhelyzeti Tervezés fő feladata, hogy civil veszélyhelyzetekben a nemzeti hatóságokat támogassa, a polgári lakosság védelme érdekében. A tervezés és a tevékenység során fontos szerepe van a civil erőforrások rendelkezésre állásának koordinálásában, illetve a veszélyhelyzet során segítség nyújtásával, a normális élet fenntartásában.¹ Mindezeket a NATO a Felsőszintű Polgári Veszélyhelyzet Tervezési Bizottságán (SCEP) keresztül látja el, mely nagyon hasonló az ENSZ keretein belül működő Humanitárius Ügyek Osztályához. (UNDHA) A NATO-n belül külön szervezet foglalkozik a valós veszélyhelyzeti/katasztrófahelyzeti koordinációs feladatokkal, Euro-atlanti Katasztrófa Reagálási Koordinációs Központja segítségével. (EADRCC)² A NATO a védekezési feladatai nagy részét békeidejű szervezeti és intézményrendszerének, azaz a központi riasztási és készenléti, illetve a Polgári Veszélyhelyzeti Tervezési rendszerének elemeivel hajtja végre.³

Részvételünk az ENSZ, illetve a NATO speciális szervezeteiben automatikusan következik e két szövetségben való tagságunkból eredő kötelezettségekből. A Prágai Csúcstalálkozó a polgári veszélyhelyzeti tervezés szempontjából több fontos feladatot fogalmazott meg 2002. november 21-22-én. Először is a NATO Reagáló Erő (NRF) létrehozását. A NATO Reagáló Erő (NRF) tulajdonképpen a légi-, a szárazföldi haderőnemek és a haditengerészet fejlesztését, erősítését szolgálja, hiszen mindhárom terület nagyon gyors intézkedéseket igényelt. Egy másik feladat a terrorizmussal kapcsolatban fogalmazódott meg. Ez egyrészt a védelmi képességek és a reagálási képességek; másrészt a NATO szövetséges védelmi képességek koordinálásának javítását, fejlesztését követeli meg. A legfontosabb azonban mindezek közül az, hogy a partnerekkel való együttműködés mellett a NATO és az Európai Unió kölcsönösen meg kell, hogy erősítsék az egymással való együttműködést, tiszteletben tartva mindkét szervezet önállóságát.

A Polgári Veszélyhelyzeti Tervezés jelentősége tehát két hatásnak köszönhető. Az egyik az előzőekben vázolt 2001. szeptember 11-i terrortámadás következtében jelentkező fokozott felkészülés egy háború vagy veszélyhelyzet romboló hatásainak minimalizálására. A másik, hogy napjaink Európájában egy globális méretű háború kirobbanásának veszélye minimálisra csökkent, így a NATO és tagországaiban fokozatosan előtérbe kerül, és meghatározóvá válik a válságkezelés, a katasztrófák elhárítására való felkészülés, a lakosság, a környezet, az anyagi javak védelmének kérdése. A prágai csúcstalálkozón meghozott döntéseket három csoportba sorolhatjuk:

- Bővítés
- Képességek
- Partnerkapcsolatok

E területeken belül olyan fontos előrelépések történtek, melyek alapvetően a Szövetség jövőjét és biztonságát befolyásolják. A NATO jövője és a transz-atlanti kapcsolatok szempontjából is, az egyik legfontosabb döntés a NATO Reagáló Erő (NRF) létrehozása volt. Ez a döntés amerikai kezdeményezésre született meg, és a NATO ütőképességét kívánja erősíteni az új típusú fenyegetésekkel szemben. A tervek szerint az NRF 2004 végére érte el kezdeti műveleti képességét, a

¹ NATO Handbook: Civil Emergency Planning 187-188.

² NATO Handbook: EuroAtlantic Disaster Response Coordination Centre 317.

³ Padányi József: „A NATO elvek érvényesítése a katasztrófák elleni védekezésben és a nemzetközi együttműködésben”; jegyzet, ZMNE, Bp., 1998.

teljes műveleti képességét pedig 2006 végére. Ez azt jelenti, hogy a Szövetség mind területén belül, mind azon kívül egy rendkívül rövid idő alatt mozgósítható, és önfenntartó képességgel rendelkezik.⁴

2. Katasztrófhelyzetek Magyarországon

Az elmúlt másfél évtized természeti katasztrófái, politikai eseményei az emberiség figyelmét a biztonság, a veszélytényezőkkel szembeni védelem felé irányították. Míg a XIX. és XX. évszázadban a biztonságot látszólag többnyire katonai jelenségnek tekintették, addig napjainkra e felfogás alaposan megváltozott. A biztonság katonai dimenziója ugyan továbbra is megmaradt, ám mellette egyre nagyobb hangsúlyt kap a természeti csapásokkal szembeni védelem, valamint a nem katonai fenyegetések, veszélytényezők és következményeik hatásának elhárítása. E folyamat pedig azt eredményezi, hogy társadalmi, tudományos gondolkodásunkban növekvő jelentőséget kap a geográfiai elem, hiszen a katonai tényezők mellett a többi is - mind a természeti, mind a társadalmi jellegűek - erősen kötődnek a földrajzi viszonyokhoz, amelyek ha közvetlenül nem is, de áttételesen meghatározzák a társadalom védelmi mechanizmusait, rendszerét.

2. 1. Hazánk vízrajza, mint katasztrófatényező

Vízrajzi szempontból meghatározó hazánk medence fekvése. Folyóink a környező hegységekben (Alpok, Kárpátok) erednek, a vízfolyások 96%-a külföldről érkezik hozzánk. A medencealji fekvés következménye a jelentős mennyiségű szennyeződés leülepedése, lerakódása, másrészt az árvíz- és belvízveszélyes területek jelentős nagysága. Mindezek veszélyeztetik a vízminőséget, szükségessé teszik a nemzetközi vízügyi együttműködést.⁵

Folyóvizeink a Duna vízgyűjtő rendszeréhez tartoznak. A Duna-meder futását két egymásra merőleges, fiatal törésvonal jelöli ki, ezzel magyarázható viszonylag "egyenest" folyásiránya. Ahol keresztezik egymást (Dunakanyar) ott felsőszakasz jellegű a folyó, s főleg eróziós, romboló munkát végez. Közép- és alsószakasz jellegű részein szállító- és építő tevékenység jellemzi, szigeteket, hordalékkúpokat hoz létre.

Jobbparti mellékfolyói az Alpokban erednek (Rába, Répce, Dráva), mellettük lassabb középhegységi patakok vizét is felveszi, melyek inkább szép turista helyek, vízhozamuk kevésbé jelentős. Balparti mellékfolyói a Kárpátokból, Szlovákia területéről érkeznek.

A Tisza a "legmagyarabb" folyó, a Máramarosi havasokban ered, az Alföldre érve jelentősen lelassul, "megszelídül", kis sebességű, kanyargó folyóként szeli át az Alföldet és töltögeti a vizében lebegő sok iszappal. Vízjárása erősen ingadozó.

Fontosabb mellékfolyói a jobb parton a Bodrog, Sajó és a Zagyva, míg baloldalon a Szamos, Hármas-Körös és a Maros.

Több folyónkat kíséri lefűződött vagy levágott holtág, vagyis morotva tó. Jelentős a víztározó tavak száma is: Tisza-tó, Rakacai- és Zámolyi-víztározók.⁶

A Tisza vízgyűjtőjén az elmúlt évtizedben ismétlődően előforduló rendkívüli események - az egymást követő újabb és újabb rekordokat és katasztrófákat előidéző árvizek, vízminőségi havariák (cianid, nehézfém szennyezés, alga túlszaporodás, majd teljes pusztulás stb.), vízhiányos időszakok - nyomatékosan ráirányították a figyelmet a Tisza vízgyűjtőjére, az ott folyó gazdasági tevékenységre, a vízgazdálkodás problémáira.

Az elmúlt évek katasztrófái kikényszerítették a Tisza vízgyűjtőn érdekelt öt állam együttműködésének újra indítását, ismételten megerősítették, hogy a teljes vízgyűjtővel egységes rendszerben kell foglalkozni, és ebben leginkább Magyarország az érdekelt.

⁴ Vigh Nóra hallgató: A polgári-katonai együttműködés és a Polgári Veszélyhelyzeti Tervezés kapcsolatrendszere TDK dolgozat, ZMNE, 2004.

⁵ emil.alarmix.org/eco1999/jegyzokonyv1999sep02.

⁶ Magyarország vízrajza I., www.geo.u-szeged.hu/oktatas/vizsga/mo_szig.html

2. 2. Egyéb veszélyforrások

Hazánkban a Paksi Atomerőmű, a Központi Fizikai Kutató Intézet kutató reaktora, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem tanreaktora, a nukleáris anyagok szállítása, valamint a szomszédos országok hasonló típusú tevékenysége és intézményei válhatnak nukleáris veszélyforrássá. A legnagyobb biztonságra törekedve is előfordulhat olyan kisebb, vagy nagyobb baleset, ami súlyos helyi, vagy nemzetközi problémához vezethet. A nukleáris katasztrófák másik forrása lehet a világűrbeli becsapódó műholdak, melyek meghibásodásuk esetén nem égnék el a légkörben, hanem egyes darabjaik becsapódnak.

A rendkívüli időjárás okozta veszélyek, a heves esőzések, a szél- és hóviharak gyakran vezetnek katasztrófhelyzetekhez. Az eseteket többségükben megelőzni nem lehet, de elhárításukra nem a veszélyeztetett időszakban kell felkészülni. Folyamatosan szinten kell tartani azt a képességet, hogy rövid időn belül reagálni lehessen ezekre a veszélyforrásokra.

Az ipari katasztrófák is jelentős kihívást jelentenek. Magyarországon ezek a területek a Borsodi Iparvidéken, Szolnokon, Veszprémben és Budapest és környékén találhatók.

Számos veszélyes anyagot szállítanak a közútjainkon, vasúton, vízen, levegőben és csővezetéken. A szállítás közben történő balesetek veszélyforrások, amelyeket a rendszabályok betartása mellett is kockázati tényezőként kell számításba venni.

A földrengések által okozott katasztrófa Magyarországon 20-30 évente bekövetkező veszélyforrás, amely nem a rengés által okozott kár miatt jelentős, hanem a másodlagos kár miatt. (ipari katasztrófa, nukleáris katasztrófa)

A globális felmelegedés hatására a légkör átlaghőmérséklete évről-évre növekszik. A nyarak egyre forróbbak és csapadékszegények. Ez a jelenség megnöveli a különböző erdő- és bozóttüzek kialakulásának kockázatát.

3. Katasztrófák elleni védekezés szervezete, irányítása a civil-katonai együttműködés lehetséges helye, szerepe

1999-ben az Országgyűlés megalkotta a katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek megelőzéséről szóló 1999. évi LXXIV. törvényt. A célja, az életet és a vagyonbiztonságot, a természetes és az épített környezetet veszélyeztető természeti és civilizációs katasztrófák megelőzése és károsító hatásai elleni védekezés egységes irányítási rendszerének kialakítása és működtetése volt.

A katasztrófátörvény kimondja, hogy a katasztrófák megelőzése és az ellenük való védekezés nemzeti ügy, illetve a védekezés egységes irányítása állami feladat.

A védekezést és a következmények felszámolását a következő szervek bevonásával, illetve közreműködésével kell biztosítani:⁷

- Polgári védelmi szervezetek;
- Hivatásos katasztrófavédelmi szervezetek;
- Hivatásos önkormányzati tűzoltóság;
- Gazdálkodó szervezetek;
- Magyar Honvédség;
- Határőrség;
- Rendvédelmi szervek;
- Állampolgárok;
- Országos Meteorológiai Szolgálat;
- Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat;
- Önkéntesen részt vevő társadalmi szervezetek;

⁷ 1999. évi LXXIV. törvény 2.§ alapján.

- Civil és erre a célra létrehozott köztestületek;
- Nem természeti katasztrófa esetén annak okozója és előidézője;
- Állami szervek;
- Önkormányzatok.

A katasztrófák elleni védekezés irányításában meghatározó szerepe van a Kormánynak, és a Kormányzati Koordinációs Bizottságnak (KKB), a belügyminiszternek, az illetékes miniszternek és az országos hatáskörű szerv vezetőjének, a megyei, fővárosi és helyi védelmi bizottságnak és a polgármestereknek.⁸

3. 1. A Honvédelmi Katasztrófavédelmi Rendszer

A Honvédelmi Katasztrófavédelmi Rendszer (HKR) 2001. 06. 30-tól működik, melynek szervezeti felépítését, irányítását és feladatait a 23/2005. (VI. 16.) HM rendelet, - A honvédelmi ágazat katasztrófák elleni védekezésének irányításáról és feladatairól – szabályozza.

Az országos katasztrófavédelmi rendszerhez illeszkedő HKR részt vesz a katasztrófák megelőzésében és a védekezésben, illetve a nemzetközi segítségnyújtásban. A HKR feladatai közé tartozik a honvédelmi ágazaton belüli katasztrófa-helyzet, vagy súlyos szerencsétlenség megelőzése és a veszélyeztetett személyi állomány, a vagyontárgyak megóvása, mentése, valamint a MH erőinek, eszközeinek bevonását igénylő ágazaton kívüli katasztrófák károsító hatásai elleni védekezés.⁹

A HKR teljes rendszerét nem kívánom bemutatni jelen cikkemben, mivel a civil-katonai együttműködés lehetséges szerepére és helyére szeretnék rámutatni.

3. 2. A civil-katonai együttműködés

A CIMIC a Washingtoni Szerződés 5. cikkelye szerinti kollektív védelmi műveletek és válságkezelő műveletek esetén egyaránt alkalmazandó. A parancsnok a hadművelet tervezése és végrehajtása során nem kerülheti el a szociális, politikai, kulturális, vallási, gazdasági, környezeti és humanitárius tényezők figyelembevételét, azoknak a katonai műveletre való lehetséges hatásainak mérlegelését. Ezen túlmenően a parancsnoknak figyelembe kell vennie a nagyszámú nemzetközi és nem-kormányzati szervezet jelenlétét, azok céljait, módszereit és perspektíváját, amit lehetőség szerint ki kell aknázni a lehetséges közös célok és az elvárt végállapot mielőbbi elérése érdekében. A kihívások tovább szélesednek a média jelenlétével, valamint a helyi és nemzetközi közösség elvárásaival. Ebből következik, hogy a polgári szervezetekkel, a helyi lakossággal valamint kormányzattal és katonai erőkkel fenntartott hatékony kapcsolat alapvető fontosságú a jövő konfliktusainak megoldásában. A CIMIC a parancsnok eszköze ahhoz, hogy létrehozza és fenntartsa ezeket a kapcsolatokat.

A civil-katonai együttműködés minden olyan tevékenységet vagy intézkedést magában foglal, amely a NATO és a nemzeti parancsnokságok vagy a parancsnokságok és a befogadó nemzet polgári hatóságai között békében, konfliktus vagy háború idején létrejött. Kiterjed továbbá a szövetséges erők és azon ország kormányzati szervei közötti kapcsolatra is, amelynek területén ezeket a fegyveres erőket állomásoztatják, és amelyen ezek alkalmazásra kerülnek majd.

A civil-katonai együttműködés abból a szükségletből ered, hogy a NATO-tagok szuverenitását megőrizték, és tiszteletben tartásuk, valamint azokból a korlátozásokból, amelyek az amerikai és más küldő országok egységeinek külföldi állomásoztatására vonatkoznak. A civil-katonai együttműködési küldetések a haderő elhelyezkedésétől (parancsnokság területén, a mögöttes területeken vagy az előretolt harcállásokban) függően is változnak.

⁸ 1999. évi LXXIV. törvény II. fejezete alapján

⁹ 23/2005. (VI. 16.) HM rendelet 2. § alapján

A civil-katonai együttműködés egy minden területre kiterjedő összefogás megteremtése a helyi lakossággal és az intézményekkel a parancsnok hadműveleti területén belül azért, hogy olyan polgári feltételek jöjjenek létre, amelyek a lehető legnagyobb erkölcsi, anyagi és katonai előnyöket biztosítják a parancsnokok számára.

Civil - katonai együttműködési tevékenység olyan tudatos katonai támogató tevékenység, melynek során úgy tudjuk teljesíteni katonai feladatainkat, hogy a célok közé a polgári hatóságok, nemzetközi vagy nem-kormányzati szervezetek felelősségi körébe eső célokat is beemelünk. A polgári oldal felől megközelítve a tevékenységet ez azt jelenti, hogy bizonyos esetekben, a polgári oldal is csak akkor tud eredményt elérni, ha célrendszerébe megjeleníti és segíti a katonai célok elérését.

3. 3. Civil-katonai együttműködési műveletek

A civil-katonai műveletek kiterjednek a következő, egymással összefüggő tevékenységekre: külföldi ország által nyújtott támogatás; a lakosság és az erőforrások feletti ellenőrzés; humanitárius segítségnyújtás; a katonaság polgári célokra történő igénybevétele és polgári védelem.

A lakosság és az erőforrások feletti ellenőrzés: A legtöbb katonai művelet során a civil-katonai együttműködési erők segítik a lakosság és az erőforrások feletti ellenőrzés megszerzését célzó műveletek tervezését és megvalósítását. Ezek a programok magukban foglalják a kijárási tilalmat, a mozgásszabadság korlátozását, a menekülttáborok áttelepítését, az engedélyeztetési eljárásokat, a fejadagok feletti ellenőrzést és a létesítmények ellenőrzését. A menekülttáborokkal kapcsolatos és a nem harcoló lakosság kimenekítésére irányuló műveletek a lakosság és az erőforrások feletti ellenőrzés speciális területét képezik.

Fogadó nemzeti támogatás (Host Nation Support): A harci kiszolgáló támogatás során felmerülő hiányok pótlásának egyik módja a javak és szolgáltatások helyi forrásokból történő beszerzése. A „külföldi ország által nyújtott támogatás” kifejezés magában foglalja a fogadó ország által nyújtott támogatást. A rendelkezésre álló támogatás függvényében a civil-katonai együttműködési erők felmérik a rendelkezésre álló erőforrásokat és segítenek a törzshöz tartozó más szervezeteknek azok beszerzésében (ad hoc igények esetén). Ugyanakkor ők szervezik az előre tervezett háborús ellátási igényeket a fogadó ország felé.

Katonai civil tájékoztatás: A katonai civil tájékoztatás azon feladatrendszer foglalta magába, amely a nemzetközi és helyi civil szervezetek, illetve a kormányzati és nem kormányzati szervezetek információs támogatását biztosítja. Ezen információk a hadműveletek civil aspektusait tartalmazzák, amelyek a küldetés sikerének szempontjából és a fenti szervezetekkel történő együttműködés folyamán elengedhetetlenül szükségesek.

Humanitárius segítségnyújtás: A humanitárius segítségnyújtás olyan programok csoportja, amelyek lehetővé teszik a védelemért felelős minisztérium erőforrásainak igénybe vételét humanitárius jellegű katonai tevékenységek és műveletek végrehajtására. A humanitárius segítségnyújtás magában foglalja a „humanitárius és polgári segítségnyújtást”, a külföldi katasztrófa-elhárítási segítségnyújtást, a nem harcoló lakosság kimenekítésére tett lépéseket és az otthonukat elhagyni kényszerül polgári lakosság (menekültek vagy evakuáltak) támogatását. E programok némelyike keretében a harcoló felek - beleértve a félkatonai tevékenységet folytató csoportok tagjait is – is segítséget kaphatnak

A kizárólag a nem harcoló lakosságnak nyújtott programok közé tartoznak:

- a vidéki területeken a polgári lakosság számára rendelkezésre bocsátott orvosi, fogorvosi és állatorvosi szolgáltatások;
- az alapvető közúti közlekedési rendszerek létesítése (de nem a repülőterekét);
- a kútúrát és az alapvető közegészségügyi létesítmények építése;
- az alapvető közművek megépítése és javítása.

Katonai-civil akciók: Olyan projektek megtervezése és kivitelezése, amelyek célja a helyi lakosság támogatásának megnyerése a kormányzati szervek és a haderő számára.

- a haderő által végrehajtott rövid időtartamú projektek;
- a helyi lakosság számára nyújtandó előnyök manifesztálása;
- a kormányzati szervek és a jelen lévő haderő legitimizálása.

A katonaság polgári célokra történő igénybevételét célzó projektek eredményeképp a kormányzati programok lakossági támogatottságához jutnak. A civil-katonai együttműködési erők a kormányzat és/vagy a katonaság hatékonyságának, legitimitásának fokozása és a róluk kialakított kép javítása érdekében tevékenykednek. Nagy körültekintéssel kell kiértékelniük a projekt fontosságát annak tényleges vagy lehetséges hasznával kapcsolatosan.

Polgári védelem: A polgári védelem feladata egy támadás, ill. egy természeti vagy ember okozta katasztrófa miatt bekövetkező közvetlen válsághelyzet kezelése. A polgári védelmi tevékenység magában foglalja, pl. az elpusztított vagy károkat szenvedett, létfontosságú közüzemi szolgáltatások és létesítmények szükséghelyzeti javítását vagy helyreállítását. A civil-katonai együttműködési erők meghatározzák a nekik kijelölt térségben a helyi polgári védelmi tervezés és készség helyzetét. A civil-katonai együttműködési erők hangolják össze:

- a kormányzati;
- az ipari;
- a közüzemi;
- a közegészségügyi;
- a válsághelyzeti terveket.

Polgári közigazgatás támogatása:

A polgári közigazgatásnak nyújtott támogatás a baráti kormányoknak történő segítségnyújtástól a szövetséges csapatok által megszállt területeken a polgári közigazgatás biztosításáig terjedhet. A fegyveres erők baráti területen a helyi kormányzattal egyetértésben alakíthatnak meg civil közigazgatási szervezeteket. Ilyen esetben fegyveres erőinknek olyan hatásköre is van, amellyel rendszerint csak a kormányzat rendelkezik. A szövetséges erők az általuk megszállt területeken is folytathatnak civil-katonai műveleteket. A civil-katonai műveletek mindaddig folytatódnak, amíg egy olyan, helybéli kormányzat nem jön létre, amely az elérni kívánt szövetséges célkitűzéseket támogatja.

A katonaság polgári közigazgatásban betöltött szerepe:

- a katonai főparancsnokok útmutatása;
- a szövetséges kormány támogatási igénye;
- a hadműveleti skála függvényében változhat.

A civil-katonai együttműködési erők szakértői és egyéb kapacitásokkal támogathatják az adott kormányzatot. Ez a támogatás segíti az átállást a katonai célkitűzésekről a politikai célkitűzésekre. A civil közigazgatás megszervezéséhez speciális kormányzati szakismeretekkel bíró civil-katonai együttműködési erők szükségesek:

- a humanitárius segélyek és szolgáltatások igazságos elosztásának segítése;
- a tanácsadás és segítségnyújtás olyan más, általános célú katonai erőknek, amelyek a rendszerint a polgári kormányzat által ellátott feladatokat ideiglenesen magukra vállalják;
- hatékony kapcsolattartást és tárgyalásokat folytatni más katonai vagy nem katonai szervezetekkel, külföldi kormányzatokkal és a hazai kormánysszervekkel;
- segíteni a szövetségesek katonai erőit azon cél elérésében, hogy a nemzetközi és nemzeti törvényesség alapján álló kormányzatot hozzanak létre és amilyen hamar csak lehetséges, visszaadják az irányítást egy kellő legitimitást élvező polgári kormányzatnak.

A polgári közigazgatás dinamikusságát a következő, egymással összefüggő civil-katonai tevékenységek és műveletek egyidejű alkalmazásával jellemezhetjük: segítségnyújtás a lakosságnak, polgári közigazgatás megszervezése baráti területeken, polgári közigazgatás megszervezése megszállt területeken.

Segítségnyújtás a lakosságnak: A valamely parancsnok hatáskörébe tartozó területen a lakosság megsegítése tartalmazza a létfenntartáshoz szükséges szolgáltatásokat, fenntartja a közrendet vagy a javak és szolgáltatások elosztása feletti ellenőrzést. A lakosság megsegítése abban különbözik a polgári közigazgatás támogatásának további két válfajától, hogy az a parancsnok döntésén alapul.

Polgári közigazgatás baráti területen: A polgári közigazgatásnak nyújtott támogatás baráti területen a baráti kormányzat megerősítését vagy helyreállítását célozza. Amennyiben egy katasztrófa vagy háború esetén a politikai intézmények és a gazdasági rendszer zavarai lépnek fel és azt a helyi hatóságok kérik, a szövetséges katonaság ideiglenesen átveheti azon feladatok egész sorát, amelyeket rendszerint a polgári kormányzati szervezetek végeznek.

Hazánk 2000. évi NATO haderő-fejlesztési célkitűzésként vállalta, hogy megteremti a civil-katonai együttműködési képességet (CIMIC), amellyel egy XXI. századi haderőnek rendelkeznie kell. Ennek megfelelően először a törzsi elemek kerültek kialakításra, majd 2003. július 1-jei hatállyal megalakították az MH Civil-katonai Együttműködési Központot (MH CKELMK jogelőd szervezete), amely ezen képesség alegység szintű (zászlóalj) megvalósulását jelenti.

A megalakulást követően az MH CKEK 2003. október 1-jén hadrendbe állt. Készenlét elérésével folyamatos szakmai felkészítés vette kezdetét, amelyen a meglévő, valamint a kibővülő állomány egyaránt részt vett. A 2004-es év elejétől a szakmai munka kialakítása mellett a szervezeti bővülésre került a hangsúly. Az 1. CIMIC csoport mellett a 2. CIMIC csoport is megalakult 2004 áprilisával. A két CIMIC csoport képezi a végrehajtó elemet, így teljes felállásukkal a CIMIC szakmai munka kiteljesedett. Erre a szakmai bázisra támaszkodva lehetővé vált, a lélektani műveleti képesség (PSYOPS), mint új elem bevezetése a Magyar Honvédség tevékenységi körébe. 2004. augusztus 04.-i hatállyal az MH Civil-katonai Együttműködési Központ elnevezés MH Civil-katonai és Lélektani Műveleti Központ megnevezésre módosult. A tevékenység tehát bővült, melynek meghatározása a következő: "A PSYOPS olyan tervezett lélektani műveleti tevékenység, amely béke, válság és háború időszakában az ellenséges, és a semleges közegekre irányul, amelynek célja, hogy hatást gyakoroljon a politikai és katonai célkitűzések elérését befolyásoló célcsoport(ok) szellemi beállítottságára, magatartására és viselkedésére."¹⁰

Az MH CKELMK képességeinek fenntartása és folyamatos fejlesztése, valamint az MH alaprendeltetésével összhangban CIMIC, illetve PSYOPS műveletek végrehajtása hazai területen vagy külföldön. A kijelölt műveleti erő támogatásával vagy önállóan, felkészül, részt vesz a haza fegyveres védelmében, a minősített időszakok kezelésében, a NATO szövetségi kötelékében, illetve más, két- vagy többoldalú- nemzetközi szerződések alapján végrehajtandó műveletekben. Ennek érdekében civil-katonai együttműködési és lélektani műveleti képességekkel támogatja a parancsnokot. A CIMIC megvalósításával lehetővé teszi a parancsnok számára a műveleti területen lévő polgári lakossággal és helyi hatóságokkal, kormányzati és nem-kormányzati szervekkel, nemzeti és nemzetközi szervezetekkel történő együttműködés kiépítését és fenntartását, illetve lélektani műveletek alkalmazásával hatást gyakorol a politikai és katonai célkitűzések elérését befolyásoló célcsoport(ok) szellemi beállítottságára, magatartására és viselkedésére.

A CKELMK feladata: civil-katonai együttműködési, lélektani műveletek végrehajtása, alapvetően külföldön, a magyar nemzeti kontingens határon túli alkalmazása esetén annak támogatása. A magyar kontingens részvétele nélküli hadművelet érdekében - önálló nemzeti felajánlásként - részt vehet a Többszempeti Összhaderőnemi Alkalmi Harci Kötelék támogatásában. (Ez esetben feladatát a Déli CIMIC Csoport határozza meg.)¹¹

4. Összegzés, lehetséges civil- katonai együttműködési feladatok katasztrófák elhárításakor

A Magyar Honvédség eszközei és erői révén – a katasztrófavédelmi szervezetekkel és más szervekkel szorosan együttműködve - eredményesen képes közreműködni természeti, ipari, civilizációs jellegű katasztrófák elhárításában, következményeinek felszámolásában.

A CIMIC a civil szükségletek és a rendelkezésre álló katonai források koordinálása révén vehet részt ezekben a feladatokban, amelyek a kialakult helyzettől – az alkalmazott katonai erők arányától, a katasztrófa súlyosságától - függően változhatnak:

- Hatékony kapcsolattartás a katasztrófa elhárításban részt vevő katonai erők és a hivatalos szervek (katasztrófavédelem, rendőrség, mentőszolgálat, stb.), valamint civil szereplők

¹⁰ AJP 3.7

¹¹ http://www.honvedelem.hu/honvedseg/logisztika/cimicpsyops/mh_civil-katonai_egyuttmukodesi_es_lelektani_muveleti_kozpont

(települési/megyei önkormányzat, karitatív szervezetek, stb.) között. Ez a kapcsolattartás kiterjed a honvédségi és a civil adatbázis folyamatos karbantartására, mintegy megelőző tevékenységre, amely a katasztrófa bekövetkezésekor működőképpé válik. Pontos és mindenre kiterjedő honvédségi adatbázis karbantartása és kezelése a segítségnyújtás alapja.

- A lakosság biztonságával összefüggő feladatokban (körzetek, épületek lezárásában, kiürítésében, evakuálásában, stb.) való részvétel és koordináció. A lélektani műveletek csoportja a sajátos tájékoztató eszközei segítségével értesíti a kitelepítendő lakosságot a viselkedés szabályairól. A pánikhangulatot, az emberek szenvedését enyhíti a pszichológiai támogatásával. A civil – katonai együttműködő törzzsel projekt munkacsoportot alkotva segíti a katasztrófa sújtotta területen élők ideiglenes elhelyezését, megnyugtatót. A katasztrófa következményeinek felszámolását követően a szenvedő emberekben poszttraumás stressz alakulhat ki. Ennek oldására civil pszichológusok és mentálhigiénikusok segítségével enyhíti a projekt munkacsoport a katasztrófát elszenvedett lakosság veszteségélményét. Ehhez a nagy feladathoz saját adatbázist hoz létre, amely tartalmazza azoknak a szakembereknek az elérhetőségét és kompetenciaterületeit, akik képesek a katasztrófák pszichológiai következményeit enyhíteni.
- A kiürítésben érintett, illetve evakuált (kitelepített vagy kimenekített) lakosság ellátásával, mindennapi szükségleteinek biztosításával összefüggő feladatok (élelmezés, egészségügyi ellátás, szálláshoz juttatás) terén végzett koordináció és együttműködés. Tekintettel arra, hogy a CKELMK Többnemzetiségű Alkalmi Kötelékben tevékenykedik különböző műveletekben, tapasztalatai széleskörűek ebben a tekintetben. A hazai alkalmazás még hatékonyabb munkát eredményezne a katasztrófák elhárítása során.
- A következmények csökkentése érdekében igénybe vett katonai erők-eszközök felhasználásával összefüggő feladatok (szükségletek továbbítása a honvédségi feladatokat koordináló szervhez, a katonai részvétel koordinálása, stb.). A következmények felszámolásában ugyanolyan széleskörű tevékenységre van szükség, mint a megelőzés, és/vagy a katasztrófa elhárítás során.

CIMIC törzsek részt vehetnek a kiépített katasztrófa elhárító rendszerhez kapcsolódva, a helyi igények felmérésében, összegzésében, a katonai erők és eszközök lehetséges bevonásának koordinálásában.

A külföldi példák (USA¹², UK¹³, Törökország¹⁴, Kanada¹⁵) minden esetben hangsúlyozzák a katasztrófa és humanitárius veszélyhelyzetben a civil-katonai együttműködés és koordináció nélkülözhetetlenségét a mentésben, helyreállításban részt vevők hatékonyságának fokozása és az erők-eszközök eredményes felhasználása érdekében.¹⁶

¹² JP-3.57 Joint Doctrine for Civil-Military Operations; JP-3.57.1 Joint Doctrine for Civil Affairs.

¹³ IJWP 3-90 Interim Joint Warfare Publication for Civil-Military Cooperation (CIMIC).

JWP 3-52 Joint Warfare Publication for Humanitarian/Disaster Relief Operations.

¹⁴ http://www.tsk.mil.tr/eng/diger_konular/sivilasker/turksivil.htm CIMIC Activities in Disasters.

¹⁵ Civil-Military Cooperation in Peace, Emergencies, Crisis and War. B-GG-005-004/AF-023

¹⁶ CKELMK elgondolás a békeidőszaki katasztrófákról

Irodalomjegyzék

- [1] NATO Handbook: Civil Emergency Planning 187-188.
- [2] NATO Handbook: EuroAtlantic Disaster Response Coordination Centre 317.
- [3] Padányi József: „A NATO elvek érvényesítése a katasztrófák elleni védekezésben és a nemzetközi együttműködésben”; jegyzet, ZMNE, Bp., 1998.
- [4] Vigh Nóra hallgató: A polgári-katonai együttműködés és a Polgári Veszélyhelyzeti Tervezés kapcsolatrendszere TDK dolgozat, ZMNE, 2004.
- [5] emil.alarmix.org/eco1999/jegyzokonyv1999sep02.
- [6] Magyarország vízrajza I., www.geo.u-szeged.hu/oktatas/vizsga/mo_szig.html
- [7] 1999. évi LXXIV. törvény 2.§ alapján
- [8] 1999. évi LXXIV. törvény II. fejezete alapján
- [9] 23/2005. (VI. 16.) HM rendelet 2. § alapján
- [10] AJP 3.7
- [11] http://www.honvedelem.hu/honvedseg/logisztika/cimicpsyops/mh_civil-katonai_egyuttmukodesi_es_elektani_muveleti_kozpont
- [12] JP-3.57 Joint Doctrine for Civil-Military Operations; JP-3.57.1 Joint Doctrine for Civil Affairs.
- [13] IJWP 3-90 Interim Joint Warfare Publication for Civil-Military Cooperation (CIMIC).
- [14] JWP 3-52 Joint Warfare Publication for Humanitarian/Disaster Relief Operations.
- [15] http://www.tsk.mil.tr/eng/diger_konular/sivilasker/turksivil.htm CIMIC Activities in Disasters.
- [16] Civil-Military Cooperation in Peace, Emergencies, Crisis and War. B-GG-005-004/AF-023
- [17] CKELMK elgondolás
- [18] 2004. évi CV. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről.
- [19] 23/2005. (VI. 16.) HM rendelet a honvédelmi ágazat katasztrófák elleni védekezésének irányításáról és feladatairól.
- [20] A Magyar Honvédség Összhaderőnemi Civil-Katonai Együttműködési Doktrínája.
- [21] Hadműveleti és Kiképzési Csoportfőnökség kiadványa, 2004.
- [22] Ambris József – Herendi Dezső- Németh Sándor – Obert Ferenc – Orovecz István – dr. Patyi Sándor – Seemann László – dr. Szakál Béla: Országvédelem, Polgári Védelem, Katasztrófa elhárítás, BMGE Mérnöktovábbképző Intézet, Bp., 2000.